Dr Beata Rogowska
Wydział Prawa i Nauk Społecznych, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
e-mail: beata.rogowska@ujk.edu.pl
ORCID: 0000-0003-1173-1215

DOI: 10.15290/oes.2021.01.103.07

POTYCZKI METODOLOGICZNE GUNNARA MYRDALA[1]

Streszczenie

Cel – Celem artykułu jest ukazanie podejścia metodologicznego w pracach Gunnara Myrdala, ze szczególnym uwzględnieniem jego wiodącej pracy teoretyczno-metodologicznej *The political element in the development of economic theory* [Myrdal, 2017] i uwagą skupioną na głównych podziałach metodologicznych w ekonomii oraz ewolucji jego koncepcji w analizowanym zakresie merytorycznym.

Metoda badań – W artykule wykorzystano analizę deskryptywną oraz komparatystyczną.

Wnioski – Myrdal wzmocnił argumentację zwolenników ekonomii heterodoksyjnej w kontekście symbolicznej „walki o uznanie" metodologii krytyków głównego nurtu. Rozwinął pragmatyczny element nauki ekonomii, co w konsekwencji wpływa także na styl nauczania ekonomii i prowadzenia badań naukowych na światowych uniwersytetach.

Słowa kluczowe: instytucjonalizm, ekonomia heterodoksyjna, metodologia

GUNNAR MYRDAL'S METHODOLOGICAL SKIRMISHES[2]

Summary

Purpose – The aim of this paper is to show the methodological approach in the works of Gunnar Myrdal, with particular emphasis on the publication of *The Political Element in the Development of Economic Theory* [Myrdal, 2017] – a leading theoretical and methodological work, as well as including the main methodological divisions in economics and the evolution of the Myrdal`s concept in the analysed substantive scope.

Research method – In the article uses the descriptive and comparative analyses were used.

Results – Myrdal reinforced the arguments of heterodox economists in the context of the symbolic `fight for recognition` of the methodology of mainstream critics. He developed a pragmatic element of economics, which in turn influences the style of teaching economics and conducting scientific research at world universities.

Keywords: institutionalism, heterodox economics, methodology

JEL Classification: B41, B50

[1] Artykuł wpłynął 12 lipca 2020 r., zaakceptowano 25 stycznia 2021 r.
[2] Article received on 12 July 2020, accepted on 25 January 2021.

1. Wstęp

Analiza dotyczy wybranych obszarów dorobku Gunnara Myrdala odnoszących się do złożonej metodologii ekonomii w ramach ewolucji paradygmatu i eksponuje znaczenie dystynkcji między ekonomią ortodoksyjną a heterodoksyjną, wkracza w skomplikowane relacje między ekonomią pozytywną, normatywną a sztuką ekonomii. Stawia pytania: w jakim stopniu ekonomiści powinni wpływać na realne życie gospodarcze? Czy ekonomia powinna łączyć się z wartościami i jaką mogą one odgrywać rolę dla analizy ekonomicznej? Prace Myrdala – ucznia tak wybitnego ekonomisty jak K. Wicksell – odzwierciedlają „warsztat badacza szwedzkiego", zatroskanego o przyszłość swego kraju, który stał się współtwórcą szkoły sztokholmskiej będącej swoistą spójnią dla ekonomistów o bardzo zróżnicowanych poglądach ekonomicznych [Myrdal, 2017, s. XIII[3]; Streeten, 1987, s. 1; Barber, 2008, s. 1; Arthmar, Mclurre, 2019, s. 843]. Jednakże jego dokonań nie można rozpatrywać w granicach tej szkoły, lecz znacznie szerzej w ramach neo- i quasi-instytucjonalizmu. Przełomowym momentem w jego karierze naukowej była praca koncepcyjna nad książką *The political element in the development of economic theory* [Myrdal, 2017], która w opinii znawców zagadnienia powstała na podstawie wykładów Myrdala wygłoszonych na Uniwersytecie w Sztokholmie – *On the use of the notions of value and utility* [Cherrier, 2009, s. 36; Barber, 2008, s XII]. Ostatni rozdział tej pracy został napisany w Waszyngtonie w grudniu 1929 r. w czasie, kiedy Mydral wraz żoną przebywał w Stanach Zjednoczonych w ramach stypendium Fundacji Rockefellera. W tym okresie badacz koncentrował się przede wszystkim na poszerzeniu swej wiedzy w zakresie metodologii [Myrdal, 2017, s. XIX, XXXIX, 11; Etzemüller, 2014, s. 28]. Praktycznie w każdej pracy, którą opublikował po 1930 r., znajdował się rozdział poświęcony roli wartości i metodologii w naukach społecznych [Myrdal, 2017, s. VII].

2. „Świat Myrdala"

Myrdal ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Sztokholmskim w 1923 r. Na ekonomię zwrócił uwagę pod wpływem żony Alvy. W efekcie pracę doktorską w tej dziedzinie obronił wiosną 1927 r. – otrzymał „Laudatur" [Barber, 2008, s. 11; Myrdal, 2017, s. XVII, VIII; Cherrier, 2009, s. 34].

Myrdal analizował metodę i przedmiot ekonomii jako nauki, która powstała w ramach filozofii moralnej, w ujęciu ewolucyjnym od *Polityki* Arystotelesa (jako części etyki), przez średniowiecznych ojców Kościoła (połączenie praw i wartości) oraz *national economy* merkantylistów aż do utylitaryzmu Benthama (hedonistyczny fundament etyki społecznej). Wskazywał, że ekonomia koncentrowała się na tym,

[3] Użyte w bibliografii określenie „Preface" odnosi się zarówno do „Preface to the swedish edition" z 1929 r., jak i „Preface to the english edition" z 1953 r. Wynika to z faktu, że oba teksty znajdują się w jednym wydaniu pracy z 2017 r. i zachowują ciągłość stron.

co społecznie użyteczne, natomiast ekonomiści już w okresie fizjokratyzmu przejęli pojęcie „prawa" z filozofii prawa naturalnego. Tak jak pojęcie „prawa" i związana z nim „powinność" zawsze zajmowały centralne miejsce w orzecznictwie, tak pojęcie „wartości" miało kluczowe znaczenie dla ekonomii. Myrdal argumentował, że przy wyborze „wartości" należy brać pod uwagę cztery warunki: związek, znaczenie, wykonalność w społeczeństwie, logiczną spójność [Myrdal, 2017, s. 57-58; Fujita, 2007b, s. 110].

Podejście Myrdala do teorii ekonomii zostało w sposób szczególny zademonstrowane na spotkaniu Klubu Ekonomii Politycznej w 1928 r., gdy zaprezentował on swe tezy ujęte w referacie *Utilitarianism in modern economic theory*. W swoim wystąpieniu zaatakował grono zwolenników ekonomii heterodoksyjnej w ramach szkoły sztokholmskiej (m.in. Heckschera). Spór ten szybko stał się znany w świecie akademickim [Myrdal, 2017, s. XVIII]. Do nowego obszaru badań (instytucjonalizmu) zbliżyły autora zaangażowanie w problematykę zabezpieczenia społecznego w Szwecji oraz badanie stosunków społecznych w Stanach Zjednoczonych [Streeten, 1987, s. 1-5].

Myrdal wniósł także znaczący wkład w prace zespołu G. Bagge w postaci pracy *The cost of living in Sweden 1830-1930* [Myrdal 1933, s. 10]. Był również członkiem wielu gremiów, m.in.: Komitetu do spraw Bezrobocia oraz Parlamentu. Pracował także jako ekspert Banku Szwecji oraz sekretarz wykonawczy Europejskiej Komisji ONZ [Barber, 2008, s. 12, 25; Myrdal, 1975, s. 6; Bielecka-Prus, Walentynowicz, 2008, s. 196-225]. Do wielu zagadnień podchodził nie tylko jako ekonomista, ale także jako socjolog, filozof i polityk (specyficzny status ekonomistów szwedzkich). W związku z tym, że był ekonomistą-praktykiem, uważał, że „ekonomia winna być nauką praktyczną" [Myrdal, 1958, s. 3-7; Myrdal, 2017, s. 214].

W 1944 r. rozwinięciem wątków zawartych w pracy *The political element in the development of economic theory* [Myrdal, 2017] stała się – napisana na prośbę Carnegie Corporation – publikacja *An American dilemma. The Negro problem and modern democracy*, w której problemy gospodarcze uznawał za kwestie moralne [Barber, 2008, s. 38; Lagemann, 1987, s. 441; Stewart, 2018, s. 2; Pressman, 2002, s. 10]. Ponadto w 1971 roku zabrał głos na spotkaniu American Economic Association, gdzie stwierdził, że „nauki ekonomiczne przeżywają poważny kryzys, moim zdaniem o wiele bardziej rewolucyjny dla naszych podejść badawczych niż była rewolucja keynesowska trzy dekady temu" [*Economic institutions in*…, 1989, s. 22].

W 1974 r. Szwedzka Akademia Nauk uhonorowała Myrdala Nagrodą Banku Szwecji im. A. Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych. Otrzymał także nagrodę Veblena-Commonsa Stowarzyszenia Ekonomii Ewolucyjnej – AFEE [Elsner i in., 2015, s. 342; Myrdal, 2017, s. VII].

3. Wokół wartości

Główne tezy Myrdala stanowiły efekt analizy tekstów klasyczno-neoklasycznych skoncentrowanych wokół brytyjskiej tradycji ekonomii [Barber, 2008, s. 12]. Uzupełnieniem ich stała się publikacja *Values in the social theory*. W postscriptum Myrdal

uznał, że jego decyzja o przeprowadzeniu krytycznego przeglądu teorii ekonomii od strony psychologicznej może być uważana za wyrażającą potrzebę jego pokolenia do protestowania przeciwko intelektualnej dominacji mistrzów szkoły sztokholmskiej [Rizza, 2008, s. 18].

Myrdal zwraca uwagę na fakt, że współczesne mu nauki ekonomiczne zajmują się tylko obserwowaniem, opisywaniem, analizowaniem i przewidywaniem wydarzeń, a nigdy zalecaniem, udzielaniem rad i rekomendacji w sferze teoretycznej – „z jednej strony podkreśla się, że nauki ekonomiczne jedynie obserwują życie społeczne i analizują, czego można się spodziewać w różnych okolicznościach, nigdy nie próbują wywnioskować, jakie powinny być fakty" [Myrdal, 2017, s. 5]. Według niego, mimo neutralnego charakteru nauki ekonomii wykorzystuje się w praktyce pewne elementy wywodzące się bezpośrednio z teorii ekonomii – „ekonomiści twierdzą, że są obiektywni i naukowi, bardzo często wyciągają polityczne wnioski ze swoich analiz. «Praktycznie każdy ekonomista» (…) nagle zacząłby ogłaszać, jakie środki polityczne są potrzebne z naukowego punktu widzenia" [Myrdal, 2017, s. 5]. Myrdal uważał, że „ekonomia winna być praktyczna. Jednym z głównych zadań ekonomii stosowanej powinno być zbadanie i rozwikłanie złożonej zależności interesów, które czasami są zbieżne, a czasami sprzeczne" [Myrdal, 2017, s. 214].

Autor wydaje się – wbrew stanowisku L. Robbinsa – twierdzić, że naukowcy w kwestiach teoretycznych, jak i praktycznych nieświadomie kierują się „wartościami" [Barbaroux, Bellet, 2014, s. 3] – „prawdą jest, że w zasadzie cała praca naukowa musi się opierać na przesłankach wartości (…) Nigdy nie może istnieć i nigdy nie było «bezinteresownego» badania w dziedzinie społecznej (…) Oceny tak naprawdę determinują naszą pracę, nawet jeśli nie jesteśmy tego świadomi. I to jest prawda jakkolwiek badacz jest subiektywnie przekonany, że po prostu obserwuje i rejestruje fakty" [Myrdal, 1973, s. 147-148]. W dodatku drugim w pracy *An American dilemma* zatytułowanym *A methodological note on facto and valuations in social science* Myrdal wprowadził rozróżnienie między „analizą" i „prognozą" [Myrdal, 2009, s. 1035-1065]. W tym celu zdefiniował czym według niego jest tzw. program. Określił go jako plan zamierzonych działań obejmujący cele i zasady dotyczące sposobu, w jaki te cele mają być osiągane. Odnosi się on także do prognozy prawdopodobnego lub możliwego przebiegu wydarzeń. Opiera się ona na obserwacji i analizie. To inaczej konkretne sformułowanie polityki. Programy są zmieniane w świetle nowej wiedzy o faktach. W szczególności analiza i prognozy mogą wskazywać na konsekwencje alternatywnych wyborów oraz na spójność lub niespójność celów zawartych w programie. Mogą tym samym wskazywać właściwą politykę dla osiągnięcia danych celów [Myrdal, Streeten, 1958, s. XIV-XVI]. Wartości wcześniej „nieobecne" mogą zostać wyeksponowane poprzez fakty ujawnione w wyniku analizy. Ponadto nieporozumienia nie tylko dotyczące relacji faktów, ale także własnych pragnień mogą zostać wyjaśnione. Relacje te są wysoce skomplikowane, ponieważ nie ma logicznego związku między fałszywymi przekonaniami o świecie i wartościami na nich opartymi, a ich prawidłowymi odpowiednikami. Jest to – według Myrdala – obszar dychotomii między celami a środkami. Relacje te omawiał M. Weber, który wprowadził zasadę, że ekonomia musi być *wertfrei,* tj. wolna od wartości – z tym

Myrdal nie był w stanie się zgodzić [Kaczmarczyk, 2014, s. 24-86; Myrdal, Streeten, 1958, s. XII; Myrdal, 2017, s. 12]. Skoncentrował się zatem na trzech elementach: wartościach, wolności, idei ekonomii społecznej (*collective housekeeping*) [Myrdal, 2017, s. XIV; *Facts, Values*…, 2012, s. 67].

Dla Myrdala teoria ekonomiczna jest teorią społeczną wyrażoną w wartościach społecznych, a zatem wkomponowuje się w analizę programu – „ekonomia nie jest podobna do nauk przyrodniczych" [Myrdal, 2009, s. 573; Myrdal, 2017, s. XLVIII]. Według badacza jest ona rodzajem społecznego utrzymania porządku, w myśl czego uznaje on możliwość łączenia analizy ekonomicznej z szeroką perspektywą socjologiczną [Myrdal, 2017, s. 140-147; Chmielewski, 2011, s. 51, Barber, 2008, s. 65; Kubiak, 2013, s. 200].

Brytyjska ekonomia – według Myrdala – stawia natomiast bardziej nacisk na silny obiektywizm, konserwatyzm w wyborze głównych koncepcji niż na ich empiryczną weryfikowalność [Elsner i in., 2015, s. 34]. Utylitaryzm można więc uznać za angielską pochodną filozofii prawa naturalnego [Pogonowska, 1996, s. 57]. Jest on ściśle związany z indywidualistyczną ekonomią i przedstawia człowieka jako istotę poszukującą przyjemności i unikającą przykrości (hipoteza użyteczności). Szwedzki badacz pisał, że „psychologia odrzuca mechanistyczne, intelektualistyczne i racjonalistyczne podejście do psychologicznego hedonizmu. To pozbawia utylitaryzm podstawy empirycznej" [Myrdal, 2017, s. 27].

4. Metodologia ekonomii

Przez wiele lat kwestie metodologiczne nie były w literaturze ekonomicznej szczególnie eksponowane. Twierdzono, iż ekonomię rozumie się w sposób intuicyjny, a uczy się jej poprzez stosowanie metod ekonomicznych i ekonometrycznych w praktyce, wobec czego poświęcanie czasu metodologii jest zbędne. Nie znaczy to jednak, że konstrukcje metodologiczne nie były utrwalone w świadomości ekonomistów. Zgodnie z jedną z najpopularniejszych definicji, „metodologię" możemy scharakteryzować jako „naukę o metodach naukowego poznania rzeczywistości" [Włodarczyk, 2017, s. 308-309]. W ramach metodologii nauk mamy do czynienia z warstwą rozważań o charakterze filozoficznym (problemy nauki, jej granic, koncepcji i teorii) i warsztatowym.

Do wiodących cech współczesnych nauk ekonomicznych zaliczyć wypada różnorodność i wieloparadygmatyczność. Widoczna jest rywalizacja trwająca między zwolennikami metodologicznego indywidualizmu i ekonomii heterodoksyjnej ukierunkowana na uzyskanie „prawdziwej wiedzy" w warstwie społecznej i ekonomicznej [Kirdina, 2015, s. 53-67; Gorynia, 2019, s. 22]. Według M. Blauga dominującą częścią współczesnego nurtu teoretycznej myśli ekonomicznej jest aprioryczna ekonomia dedukcyjna [Blaug, 1995, s. 173; Glapiński, 2012, s. 12]. Ortodoksyjny wymiar ekonomii rozwinął się w dwóch kierunkach: odejścia od empirycznej rzeczywistości i tworzenia „ekonomii czystej" na wzór nauk formalistycznych [Stankiewicz, 2012, s. 56], tworzenia eklektycznej próby mediacji z rzeczywistością

poprzez niekoherentne metodologiczne pomieszanie abstrakcyjnej teorii ekonomicznej z normatywną teorią polityki ekonomicznej i empirycznym opisem instytucji życia gospodarczego.

Tym, co przede wszystkim różni ekonomię heterodoksyjną od ortodoksji, jest specyficzna metodologia (do dziś nieuznawana za uprawnioną) [Blaug, 1995, s. 173]. Ekonomia heterodoksyjna wzmocniła swoją pozycję dzięki rozwojowi myśli instytucjonalnej już na początku XX wieku: „za punkt odniesienia w poznawaniu i wyjaśnianiu procesów gospodarczych przyjmuje instytucję, jako pewien wzorzec wykształcony przez zbiorowość społeczną" [Stankiewicz, 2012, s. 7]. Jest to niezwykle ważne, gdyż neoklasycy postrzegają instytucje jako czynniki występujące poza analizą ekonomiczną. Obecnie jest niezwykle wielowątkowym i złożonym obszarem badawczym powiązanym z szeregiem innych programów badawczych i szkół np. *Law and economics* [O'Hara, 2009, s. 10; Księżyk, 2012, s. 35; Ratajczak, 2005, s. 59-70].

Współczesna heterodoksja jest bardzo dynamiczna i czasem przechodzi w ortodoksję lub ściśle się z nią łączy [Glötzl, Aingner, 2018, s. 210; Streeten, 1998, s. 539--550]. Ma stosunkowo jednolitą ontologię, koncentruje się na systemach otwartych oraz uwarunkowaniach historycznych [O'Hara, 2009, s. 1]. W tym kontekście ewolucja naukowa Myrdala przebiegała w sposób następujący:

- od „teoretyka ekonomisty" (1915-1933),
- przez „ekonomistę politycznego" (1929-1938),
- do „ekonomisty instytucjonalnego" (od 1938 r.) [Fujita, 2007a, s. 275-283; Fujita, 2007b, s. 99].

Warto wskazać, że poglądy Myrdala różniły się od poglądów tzw. amerykańskich instytucjonalistów. Można umieścić go w grupie neoinstytucjonalistów, którzy tworzyli grupę ekonomistów instytucjonalnych w nowym środowisku gospodarczym po 1939 r. [Fujita, 2007b, s. 100-110] lub w grupie quasi-instytucjonalistów akceptujących zasadnicze twierdzenia instytucjonalistów, ale zarazem prezentujących własne, często oryginalne, poglądy [Landreth, Colander, 2012, s. 442]. Zatem Merdal był instytucjonalistą szczególnego rodzaju, gdyż zajmował się wszelkimi nierównościami między ubogimi a rozwiniętymi gospodarczo krajami kapitalistycznymi. Ortodoksja ekonomiczna nie była wstanie określić „luki" realnego dochodu między tymi krajami [Myrdal, 1958, s. 9]. Światopogląd Myrdala był wynikiem relacji między jego polityką (aktywizm) oraz chęcią pozostania bezstronnym naukowcem [Cherrier, 2009, s. XVII].

Myrdal wierzył przede wszystkim w filozofię Oświecenia (źródło ekonomii normatywnej). Perspektywa ta opierała się na przekonaniu, że „człowiek jest dobry i ma władzę rozumu". W tym duchu nalegał, aby termin „oświecenie" był ostatnim słowem pracy *An American dilemma. The Negro problem and modern democracy* [Barber, 1998, s. 836-839]. W pracy warte podkreślenia są trzy dodatki: *A methodological note on valuations and beliefs*; *A methodological note on fact and valuations in social science*; *A methodological note on the principle of cumulation* – ten ostatni dotyczył teorii „kumulatywnej przyczynowości" stanowiącej – jak u Veblena – kluczową zasadę ekonomii [Myrdal, 2009, s. 1027-1065; Fujita, 2007b, s. 111]. Przyjęcie tej zasady oznaczało odejście od

ortodoksyjnej koncepcji równowagi ogólnej eksponowanej w pracy *Monetary equilibrium* [Myrdal, 1939]. Warto wskazać, że praca ukazała się w tłumaczeniu na język angielski w 1939 roku. Pierwotnie została jednak opublikowana w języku szwedzkim w 1931 roku [Myrdal, 2017, s. XVI]. W liberalizmie raz wykształcone reguły postępowania i ich efektywność to zjawisko niezależne od historycznego i lokalnego kontekstu, co jest zgodne z założeniem obiektywizmu praw ekonomicznych. Badacz nie odrzucał natomiast zawartej w zasadzie lesseferyzmu idei postępu gospodarczego [Myrdal, 2017, s. XLI; Pogonowska, 1996, s. 126]. Myrdal zmierzał do zrozumienia doktryn ekonomicznych jako „coherent, growing body of thought" oraz określenia relacji między faktami analizy teoretycznej a politycznymi implikacjami [Myrdal, 2017, s. XLI].

Prace Myrdala stały się tym samym podstawą do budowy krytyki ekonomii ortodoksyjnej, zwłaszcza jego ostatni zbiór esejów *Against the stream. Critical essays on economics* [Stewart, 2018, s. 3]. Podkreślał on tu takie elementy, jak: „nieadekwatność do rzeczywistości", „abstrahowanie od rzeczywistych ocen ludzi", „narzucone ograniczenia dyscypliny akademickiej", „fałszywa obiektywność", „pokrętna i dyplomatyczna terminologia", a także wąskie definicje pojęć takich jak: „rozwój", „ekonomia", „wzrost", „spór o większy realizm", „niewłaściwa agregacja" i „bezprawna izolacja", które przyczyniają się do nierealistycznego charakteru modeli ekonomicznych [Streeten, 1998, s. 539-550]. Ponadto równowaga rynkowa stała się wyznacznikiem działań wbrew faktom – np. wiara ortodoksyjnych ekonomistów w prawo rynków Saya – co w znacznym stopniu osłabiło naukę ekonomii [Landreth, Colander, 2012, s. 418-420]. Uważał bowiem tradycyjny aksjomat racjonalności ortodoksyjnej za oparty na „naiwnej" psychologicznej podstawie [Myrdal, 1975, s. 52]. Holistyczna wizja Myrdala jest zgodna z interdyscyplinarną metodą stosowaną w naukach społecznych, rozszerzającą pole badań o relacje społeczne, polityczne i gospodarcze [O'Hara, 2009, s. 1]. Wynika to z faktu, że całość społeczna jest większa od sumy jej części [Stankiewicz, 2012, s. 58-59]. Funkcjonowanie systemu społeczno-gospodarczego opierającego się na procesie „cyklicznej kumulatywnej przyczynowości" oznacza ekonomię nierównowagową, zmieniającą się w czasie pod wpływem różnych czynników, w ramach której niestabilność jest kluczową cechą funkcjonowania gospodarek rynkowych [Davanzati, 2013, s. 3-7; Dykerna, 1986, s. 147-163]. Badacz ze Szwecji wyrażał zatem sprzeciw wobec odrzucenia z dociekań naukowych badań empirycznych – „zadaniem nauk ekonomicznych jest obserwacja i opis empirycznej rzeczywistości społecznej" [Myrdal, 2017, s. 1].

Noblista reprezentuje podejście niepozytywistyczne, eksponując rolę planowania gospodarczego (dalekiego od ujęcia socjalistycznego), które według niego łączy się z wolnością [Archibugi, 2019, s. 46]. Neoklasycy podkreślają wyższość bezosobowych rynków w opozycji do roli rozumu i inteligencji preferowanej przez Myrdala. Ponadto podkreślają, iż „klienci rynkowi" są lepsi niż „planiści". W związku z tym w mocnym tonie podkreślał rolę planowania – „my ekonomiści niewątpliwie również wywieramy wpływ na bieżącą politykę i wybór postępowania na przyszłość" [Myrdal, 1975, s. 466]. Uważał, że można zmienić porządek społeczny w różnych

kierunkach, na różne sposoby i w różnym stopniu, jeśli zainteresowani zmianą mają wystarczającą „siłę polityczną" [Myrdal, 2017, s. 16, XXV].

Związki ekonomii z prawem widoczne są już od starożytności. Łącznikiem może być termin „jurysprudencja" [Stankiewicz, 2013, s. 273], który już w czasach A. Smitha silnie łączył ekonomię z prawem. Myrdal pisał, że „jurysprudencja i ekonomia to dwie gałęzie teorii społecznej" [Myrdal, 2017, s. 27], wskazując tym samym na związki prawa i ekonomii. Podkreślał, że takie terminy, jak: „prawo własności prywatnej", „wolność umów", „dziedziczenie", znane w abstrakcyjnej analizie ekonomicznej, są przez prawników i socjologów nierozpoznane w praktyce. Zatem można przyjąć, że nie ma „wolnego rynku" w sensie, w jakim termin ten jest używany w ekonomii. Według niego „na długo przed pojawieniem się rynku transakcje giełdowe podlegały regulacjom. Przepisy te zawsze były z konieczności materialne, a nie tylko formalne. Miały wpływ na treść i wyniki transakcji" [Myrdal, 2017, s. 197]. Można wskazać, iż Myrdal jest prekursorem współczesnej ekonomii instytucjonalnej. Zwłaszcza w tych aspektach, które łączą ekonomię z prawem. Relacje prawników i ekonomistów zakłócały realne sprzeczności interesów państwa i gospodarki oraz odmienny sposób definiowania instytucji. W tym wymiarze chodzi o z jednej strony o veblenowski instynkt, z drugiej zaś o wymiar prawny instytucji wywodzący się od Gajusza. Współczesne rozumienie instytucji obejmuje ich szerokie ujęcie i ma swe podstawy w kontrakcie prawnym [Stankiewicz, 2013, s. 273, 279]. Myrdal podkreśla, że w podejściu instytucjonalnym bierze się pod uwagę instytucje i postawy [Myrdal, 1976, s. 86-87; *Ekonomia w przyszłości*, 1982, s. 149-150]. W tym kontekście bliski jest mu ewolucjonizm. Pisał, że instytucjonalizm, który analizuje, „inni autorzy z takim samym krytycznym nastawieniem czasami nazywają ekonomią ewolucyjną lub polityczną ekonomią" [Myrdal, 1978, s. 771]. Jednak uznaje także porządek prawny w kontekście znaczenia, wartości i tradycji – przez „strukturę instytucjonalną rozumie się porządek prawny oraz zwyczaje i konwencje, które są sankcjonowane lub przynajmniej tolerowane przez ten porządek prawny" [Myrdal, 2017, s. 196]. Zwrócił uwagę na konflikt interesów w kontekście działalności gospodarczej, zauważył, że „na szczęście ludzkie działania nie są motywowane wyłącznie interesami ekonomicznymi" [Myrdal, 2017, s. 199]. Myrdal studiował prawo, dzięki któremu zrozumiał, jak funkcjonuje społeczeństwo. W tej perspektywie podkreślał, że ekonomia winna porzucić matematyczny scholastycyzm [Myrdal, 2017, s. XXIX]. W aspekcie metodologicznym wskazywał, że „w odniesieniu do praktycznie każdego problemu gospodarczego w dociekaniach naukowych trzeba się zajmować całym systemem społecznym, uwzględniając obok tzw. czynników ekonomicznych to wszystko, co ma znaczenie dla zjawisk zachodzących w dziedzinie gospodarki. Jest to nakazem metodologicznym (…). Nie ma jednej podstawowej przyczyny, ale wszystko jest powodem wszystkiego innego. (…) W powyższych uwagach zawierają się pewne wskazówki dotyczące zarysu podejścia instytucjonalnego, które w zasadzie jest podejściem holistycznym (…) dla nas instytucjonalistów znajdzie ono potwierdzenie jako metodologia badań dzięki wynikom, jakie osiągamy próbując wykorzystać je do końca. (…) Ujęcie bardziej instytucjonalne zyska na znaczeniu po prostu dlatego że jest ono potrzebne do skutecznego radzenia sobie

z problemami praktycznymi" [Myrdal, 1976, s. 82-83, 86; *Ekonomia w przyszłości*, 1982, s. 141-142, 148]. W tym kontekście jest zwolennikiem tzw. modeli otwartych. Według niego tylko instytucjonaliści krytycznie analizują fakty oraz dążą do tworzenia pojęć, modeli i teorii bardziej adekwatnych do badanej rzeczywistości [Myrdal, 2017, s. 197; Bochenek, 2016, s. 100].

Myrdal na temat relacji fakty – wartości pisał w następujący sposób: „fakty naukowe nie istnieją same w sobie i czekają na odkrycie przez naukowców" [Myrdal, 1975, s. 61; Myrdal, 2017, s. XXIV-XXI]. Podkreślał, że rozgraniczenie faktów i wartości jest po prostu niewykonalne. Zasadniczo koncepcja teoretyczna jest oparta na przyjmowanych świadomie lub nieświadomie subiektywnych przesłankach będących pochodną światopoglądu badacza, tak więc dążenie do uprawiania ekonomii pozytywnej jest z góry skazane na niepowodzenie [Dzionek-Kozłowska, 2013, s. 339]. Zatem ekonomiści winni być związani problemami polityki, bowiem ich przedmioty badań oraz metody będą odzwierciedlać tym samym sądy wartościujące [Archibugi, 2019, s. 53]. Z polityką łączy się kwestia roli państwa w gospodarce. Zgodnie z logiką wywodu jest zwolennikiem narodowego zarządzania gospodarczego z uwzględnieniem zdecentralizowanych decyzji. Myrdal uznawał liberalne wartości gospodarki mieszanej.

Wydaje się zatem, że Stewart [2018, s. 2-4] trafnie wskazuje i nazywa główne punkty w analizie metodologicznej Myrdala:

1. „Promień w naszych oczach" (socjolog i ekonomista nie mogą być bezstronnym obserwatorem). Kierunek działań naukowych, w tym ekonomicznych, jest zależny od klimatu politycznego i wartości społecznych. Myrdal częściej używał terminu „wartościowanie" niż „sądy wartościujące".
2. „Element polityczny w analizie". Myrdal twierdzi, że motywy polityczne obserwatora mają duży wpływ na treść normatywną (interesy polityczne są nadrzędne w określaniu analizy ekonomicznej).
3. „Kwestia wartości i definicja rozwoju". „Rozwój" definiował jako „poprawę szeregu niepożądanych warunków w systemie społecznym, które utrwaliły stan niedorozwoju" (współcześnie w toku ewolucji pojęć od czasu raportu Klubu Rzymskiego odchodzi się od koncepcji czystego wzrostu na rzecz zrównoważonego rozwoju). Wartości powinny „odzwierciedlać rzeczywiste oceny osób, które są zaniepokojone badanymi problemami" i które mają „wpływ na kształtowanie polityki publicznej".
4. „System społeczny i jego pięć głównych kategorii".
5. „W kierunku multidyscyplinarności" – konieczność umieszczenia w centrum analizy instytucji obejmujących normy i wartości, a także struktury – „nasze podejście jest ogólnie «instytucjonalne»".
6. „Niemożność zastosowania ekonomii Zachodu" do wszystkich krajów na świecie (wartości, tradycja, kultura). Negował tezę, że zachodnie postawy i instytucje dostosują się automatycznie (określane jako „adaptowalne mutatis mutandis").

Zarysowane konteksty pokazują, że Myrdal opowiada się za budową tego, co nazywa „nauką o polityce ekonomii" (*the politics of economics*), która dotyczy sposobu,

w jaki polityka może służyć konkretnym interesom. Chodzi mu o wypełnienie „luki" między ekonomią, zaleceniami ekonomicznymi a polityką [Barbaroux, Bellet, 2014, s. 20].

Z rozważań Myrdala wynika, że nie ma ekonomii bez wartości ani sądów wartościujących. Zatem nie występuje ekonomia bez elementu normatywnego. Badacz podkreślał, że ekonomiści ortodoksyjni nie są wstanie tego zrozumieć – „w sprawie sądów wartościujących w badaniach konwencjonalnym ekonomistom udało się zachować niemal zupełną naiwność (…) zachowują zatem swoją teorię w stanie «czystości»" [Myrdal, 1976, s. 86; *Ekonomia w przyszłości*, 1982, s. 146]. Uważał, że krytyka ekonomistów w kontekście niezrozumienia relacji fakty – wartości nie traci na swej aktualności [Myrdal, 2017, s. 22].

5. Podsumowanie

Myrdal stworzył metodologię bliską współczesnemu instytucjonalizmowi, do której wniósł wiedzę specjalistyczną z zakresu ekonomii i socjologii oraz doświadczenie praktyczne, które nabył, pracując w wielu instytucjach publicznych. Ekonomia ortodoksyjna poprzez stosowane metody i instrumenty badawcze zawęża zakres ekonomii (eliminuje kluczowe czynniki o charakterze jakościowym), utrudnia tym samym rzetelną weryfikację empiryczną analizowanych zjawisk. Widoczna jest w jego badaniach dominacja nieortodoksyjnej epistemologii. Myrdal wierzył, że ekonomia w przyszłości będzie w stanie posunąć się dalej w kierunku pragmatyzmu. Zatem należy odejść od fałszywego obiektywizmu, który pod pozorem analizy naukowej ukrywa aksjologię i interesy polityczne. Ponadto – według niego – nie da się oddzielić ekonomii od polityki. Tym samym otworzył pole do dyskusji, która nadal jest nierozstrzygnięta: czy polityk lub osoba związana z polityką może być dobrym metodologiem ekonomii?

Sposób definiowania istytucji, którym posługuje się szwedzki badacz, jest bliski współczesnym koncepcjom w ramach instytucjonalizmu. Warto podkreślić, iż jego tezy w dużym stopniu „wzmocniły" ekonomię heterodoksyjną, która nadal „walczy" o swą pozycję w ekonomii. Ponadto wiele z jego koncepcji zostało uznanych. Część z nich wdrożono w realnym życiu gospodarczym, np. model państwa dobrobytu w Szwecji. Wkład metodologiczny, widoczny szczególnie w pracy *The political element in the development of economic theory* [Myrdal, 2017], ma fundamentalne znaczenie dla rozwoju teorii ekonomii poprzez spojrzenie na znane zjawiska z innej perspektywy. W tym celu Myrdal zawsze dążył do pragmatycznych rozwiązań, dzięki współzależnościom między ekonomią, światem polityki a polityką gospodarczą. Problemy i pytania metodologiczne nurtowały go poprzez całe życie. W pracy *The political element in the development of economic theory* [Myrdal, 2017] nie postawił ostatecznych tez, gdyż przez całe życie modyfikował swe metodologiczne koncepcje. Im bardziej złożony jest współczesny świat, tym bardziej przyznajemy Myrdalowi rację w zakresie ograniczoności ekonomii ortodoksyjnej.

Literatura

Archibugi F., 2019, *The programming approach and the demise of economics*. Volume I. *A revival of Myrdal, Frisch, Tinbergen, Johansen and Leontief*, Palgrave Macmillan, New York.

Arthmar R., Mclurre M., 2019, *Sraffa, Myrdal, and the 1961 Söderström gold medal*, „The Scandinavian Journal of Economics", vol. 121(2), pp. 843-853, DOI: 10.1111/sjoe.12274.

Barbaroux N., Bellet M., 2014, *Monetary policy and value judgments: did we forget Myrdal's legacy?*, „Working Paper", no. 1408, pp. 1-28, DOI: 10.2139/ssrn.2401534.

Barber W.J., 1998, *James Angresano, the political economy of Gunnar Myrdal: an institutional basis for the transformation problem*, Cheltenham, UK: Elgar, 1997. xiii + 224 pp., „Journal of Comparative Economics", vol. 26(4), pp. 836-837.

Barber W.J., 2008, *Gunnar Myrdal. An intellectual biography*, Palgrave McMillan, New York.

Bielecka-Prus J., Walentynowicz A., 2008, *Recontextualisations of a public intellectual: the case of Gunnar Myrdal and the Polish public*, [in:] *Academics as public intellectuals. The role of sociologists in modern societies*, Kalleberg R., Eliaeson S., (ed.), Cambridge Scholars Publishing, Cambridge.

Blaug M., 1995, *Metodologia ekonomii*, PWN, Warszawa.

Bochenek M., 2016, *Historia rozwoju ekonomii. Od keynesizmu do syntezy neoklasycznej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Cherrier B., 2009, *Gunnar Myrdal and the scientific way to social democracy 1914-1968*, „Journal of the History of Economic Thought", vol. 1, pp. 35-55, DOI: 10.1017/S105383720909004X.

Chmielewski P., 2011, *Homo agens. Instytucjonalizm w naukach społecznych*, Poltext, Warszawa.

Davanzati G.F., 2013, *Gunnar Myrdal on labour market regulation and economic development*, „Oeconomia. Histoire/Epistémologie/Philosophie", no. 3-1, pp. 3-21, DOI: 10.4000/oeconomia.573.

Dykerna E.R., 1986, *No view without a viewpoint: Gunnar Myrdal*, „World Development", vol. 14, no. 2, pp. 147-163, DOI: 10.1016/0305-750X(86)90049-5.

Dzionek-Kozłowska J., 2013, *Ekonomia jako nauka pozytywna: refleksje na marginesie „Ekonomii dobra i zła" Tomáša Sedláčka*, „Annales. Etyka w Życiu Gospodarczym", t. 16, s. 335-344, DOI: 11089/2242.

Economic institutions in a dynamic society: search for a new frontier. Proceedings of a conference held by the International Economic Association in Tokyo, Japan, 1989, Shiraishi T., Tsuru S. (eds.), Palgrave McMillan, New York.

Ekonomia w przyszłości, 1982, Dopfer K. (red.), PWN, Warszawa.

Elsner W., Schwardt H., Heinrich T., 2015, *The microeconomics of complex economies. Evolutionary, institutional, and complexity perspectives*, Academic Press, Oxford.

Etzemüller T., 2014, *Alva and Gunnar Myrdal: social engineering in the modern world*, Lexington Books, London.

Facts, values and objectivity in economics, 2012, Caldas J.C., Neves V. (eds.), Routledge, Abington, New York.

Fujita N., 2007a, *Myrdal's theory of cumulative causation*, „Evolutionary and Institutional Economic Review", vol. 3, pp. 275-283.

Fujita N., 2007b, *John R. Commons and Gunnar Myrdal on institutional economics: their methods of social reform*, [in:] *Contemporary meanings of John R. Commons's institutional economics. An analysis using a newly discovered manuscript*, DOI: 10.1007/978-981-10-3202-8_5.

Glapiński A., 2012, *Meandry historii ekonomii*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.

Glötzl F., Aingner E., 2018, *Orthodox core-heterodox periphery? Contrasting citation networks of economics departments in Vienna*, „Journal Review of Political Economy", vol. 30(2), pp. 210-240, DOI: 10.1080/09538259.2018.1449619.

Gorynia M., 2019, *Ewolucja nauk ekonomicznych. Jedność a różnorodność. Relacje do innych nauk. Problemy klasyfikacyjne*, PAN, Warszawa.

Kaczmarczyk M., 2014, *Weberowska zasada wolności od sądów wartościujących. Interpretacja*, „Stan Rzeczy", nr 1(6), s. 24-86.

Kirdina S., 2015, *Methodological individualism and methodological institutionalism for interdisciplinary research*, „Montenegrin Journal of Economics", vol.11(1), pp. 53-67.

Księżyk M., 2012, *Ekonomia. Podejście historyczne i prospektywne*, Wydawnictwo Krakowskiej Akademii Frycza Modrzewskiego, Kraków.

Kubiak H., 2013, *The American dilemma 70 yeas later*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe", nr 1, s. 199-229.

Lagemann E.C., 1987, *A philanthropic foundation at work: Gunnar Myrdal's American dilemma and the Carnegie Corporation*, „Minerva", vol. 25, pp. 441-47, DOI: 10.1007/BF01099442.

Landreth H., Colander D.C., 2012, *Historia myśli ekonomicznej*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Myrdal G., 1933, *The cost of livng in Sweden 1830-193*0, P.S. King & Son, London.

Myrdal G., 1939, *Monetary equilibrium*, William Hodge & Company, London.

Myrdal G., 1958, *Teoria ekonomii a kraje gospodarczo nierozwinięte*, PWG, Warszawa.

Myrdal G., 1973, *Against the stream: critical essays on economics*, Macmillan, London.

Myrdal G., 1975, *Przeciw nędzy na świecie. Zarys światowego programu walki z nędzą*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.

Myrdal G., 1976, *The meaning and validity of institutional economics*, [in:] *Economics in the future*, Dopfer K. (ed.), Palgrave, London, DOI: 10.1007/978-1-349-15675-7_5.

Myrdal G., 1978, *Institutional economics*, „Journal of Economic Issues", vol. 12(4), pp. 771-783, DOI: 10.1080/00213624.1978.11503577.

Myrdal G., 2009, *An American dilemma. The Negro problem and modern democracy*, Transaction Publishers, New Brunswick and London.

Myrdal G., 2017, *The political element in the development of economic theory*, Routledge, New York, DOI: 10.4324/9781315133881.

Myrdal G., Streeten P., 1958, *Value in social theory: a selection of essays on methodology*, Routledge & Kegan Paul, London.

O' Hara P.A., 2009, *The principle of circular and cumulative causation: Myrdal, Kaldor and contemporary heterodox political economy*, [in:] *The foundations of non-equilibrium economics: the principle of circular and cumulative causation*, Berger S. (ed.), Oxon and New York: Routledge.

Pogonowska B., 1996, *Kategoria racjonalności w teoriach przedmiotowych makroekonomii*, „Zeszyty Naukowe. Seria 2", nr 149, s. 1-159.

Pressman S., 2002, *Fifty major economists*, Routledge, London and New York.

Ratajczak M., 2005, *Instytucjonalizm – wzbogacenie czy alternatywa ekonomii głównego nurtu*, [w:] *Ład instytucjonalny w gospodarce*, Polaszkiewicz B., Boehlke J. (red.), Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.

Rizza M.O., 2008, *Gunnar's Myrdal's critiques of utility theory. Some implications*, „Working Paper", no. 3.197, pp. 1-28, DOI: 10.14273/unisa-462.

Stankiewicz W., 2012, *Ekonomika instytucjonalna. Zarys wykładu*, Wydawnictwo Prywatnej Wyższej Szkoły Businessu, Administracji i Technik Komputerowych, Warszawa.

Stankiewicz W., 2013, *Instytucjonalna teoria kontraktów – presja ekonomii i prawa*, „Economics", nr 4(25), s. 273-288.

Stewart F., 2018, *Revisiting the methodology of Myrdal in Asian Drama 50 years on*, „Working Paper", Series 109, pp. 1-23, DOI: 10.35188/UNU-WIDER/2018/ 551-0.

Streeten P., 1987, *Myrdal, Gunnar (1898-1987)*, [in:] *The new palgrave dictionary of economics*, Durlauf S.N., Blume L.E. (eds.), London, DOI: 10.1057/978-1-349-95121-5_853-1.

Streeten P., 1998, *The cheerful pessimist: Gunnar Myrdal the dissenter (1898–1987)*, „World Development", vol. 26, no. 3, pp. 539-550, DOI: 10.1016/S0305-750X(97) 10065-1.

Włodarczyk P., 2017, *Koncepcje metodologii ogólnej a ekonomia*, „Studia Prawno-Ekonomiczne", vol. 102, s. 307-322.